

## GEORGIAN LOAN WORDS IN THE DIALECT OF CENTRAL ARDAHAN AND CENTRAL HANAK AND THEIR VILLAGES

**Prof. Dr. Mehmet Dursun Erdem**

ORCID: 0000-0001-5731-2484

Uluslararası Balkan Üniversitesi

**Doç. Dr. Ümit Özgür Demirci**

ORCID: 0000-0003-4384-8194

Düzce Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi

**Doç. Dr. Serhat Küçük**

ORCID: 0000-0003-3290-5827

Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi.

### ABSTRACT

Dialect, which is known as regional speech differences in the standard language, enholds many words that cannot be found in the literary language. In dialects, there may be words from earlier periods of the relevant language, as well as "loan words" i.e. words borrowed from other languages, especially from the languages of the neighboring nations. In this study, we examine many words which were transferred from Georgian to Turkish and from Turkish to Georgian, as a result of the fact that the people who came to the border neighborhood and Ardahan region lived together (in the Meskhetian region) which is within the borders of current Georgia for a long time, and later came here. The frequency or number of quoted words indicates the frequency of relevant cultural exchange. In this study, the words of the Georgian language used in Ardahan native dialects are presented.

**Key words:** *Ardahan dialect, Georgian, borrowed words, cultural interaction.*

### ARDAHAN MERKEZ YERLİ KÖYLERİ VE HANAK MERKEZ İLE HANAK YERLİ KÖYLERİ AĞIZLARINDA GÜRCÜCEDEN ALINTI KELİMELER

### ÖZET

Standart dil içerisinde bölgesel konuşma farklılıkları olarak bilinen ağız, edebî dilde olamayan pek çok sözcüğü saklamaktadır. Ağızlarda ilgili dilin daha eski dönemlerinden kalma sözcükler olabileceği gibi, başka dillerden özellikle de kendisine komşu olan milletlerin dillerinden alıntı "loan Word" sözcükler de olabilmektedir. Bu çalışmada gerek sınır komşuluğu gerekse Ardahan yöresine gelen halkın uzun müddet şimdiki Gürcistan sınırları içerisinde kalan Ahıska bölgesinde yaşayıp sonradan buraya gelmesinden dolayı aynı coğrafyada birlikte yaşamalarının sonucunda Gürcüceden Türkçeye, Türkçeden Gürcüceye çok sayıda sözcük geçmiştir. Alıntı sözcüklerin sıklığı ya da sayısı ilgili karşılıklı kültür alış verişinin sıklığını ifade eder. Bu çalışmada Ardahan yerli ağızlarında kullanılan Gürcü diline ait sözcükler verilmeye çalışılmıştır.

**Anahtar sözcükler:** *Ardahan ağızı, Gürcüce, alıntı sözcük, kültürel etkileşim.*

**Amaç:**

Araştırma kapsamında Ardahan merkeze bağlı yerli köyler (merkeze bağlı yerli köylerden derleme için seçilen köyler; Çamlıçatak, Alagöz, Ardıçdere, Ölçek ve Sulakyurt) ile Hanak merkez ve Hanak ilçesine bağlı yerli köyler (Ortakent, Börk, Geç) örneklemeden hareketle ilgili yerleşkelerle ilintili sınırlar çerçevesinde Gürcüceden Türkçeye geçmiş ‘alıntı kelimelere’ yönelik nicelik ve niteliksel bir tasnif-tasvir çalışması ortaya koymak hedeflenmektedir.

**Yöntem:**

Çalışma doğrultusunda ilk olarak saha araştırması yoluyla bahsi geçen yerleşim birimlerinde kullanılan ‘Gürcüce kelimeler’ derlenerek fişleme işlemine tabii tutulmuştur. Devam eden süreçte ‘derlenen bu söz varlığının’ ilgili dilin mevcut kullanımlarını yansıtır yansıtmadığını geçerleyebilmek adına *Büyük Gürcüce Açıklamalı Sözlük*’e başvurulmuş ve Doç. Dr. Nanuli Katacharava’dan uzman görüşü alınmıştır. Bu minvalde araştırmaya konu olan dil unsurlarının Gürcücedeki sesletim, yazım ve anlamsal içerik çerçevesi belirlenmiştir.

Araştırma esnasında üzerinde çalışılan söz varlığı ögeleri ile Şenel ve Meskhidze’nin (2008) çalışmalarında ortaya koyduğu dil değişkeleri arasında kesişim kümesinin bulunduğu tespit edilmiş ve söz konusu ortak dil elemanlarına vurgu yapabilmek için ilgili kelime ve kelime gruplarının başına sözcüklerin başına \* (yıldız) işareti konulmuştur.

**GİRİŞ**

Teoloji, ekonomi ya da coğrafi vb. temelli gerekçelere dayalı bir eksenle meydana gelen kitlesel yer değiştirme eylemleri; insanlık tarihi boyunca birbirinden farklı ortak geçmişe sahip insan kümelenmelerinin, birbirleriyle etkileşim haline geçmesine zemin hazırlamıştır. Bu etkileşim hali antropolojik çerçevede ele alındığında kültürel niteliklere özgü gönderim ağlarının, benzer/yakın göstergeler ile somutlaştırıldığı bir durum betimlemesi ile karşılaşılmaktadır. Belirli bir halk ya da toplum bünyesi dâhilinde gelişme gösteren dil unsurlarının, ilgili topluluğa dair ipucu sunan kültürel gösterge/simgeler arasında yer almaları yönleriyle önem teşkil ettiğini söyleyebiliriz. Söz konusu önem; bir şifreleme sistemi sonucu ortaya çıkan kelime varlığı bileşenlerinin, içine doğdukları insan kitlelerine ilişkin birtakım çıkarımlar yapabilmeyi olanaklı hale getirmesiyle anlamlı hale gelmekte ve dilsel göstergelerin, kültürel niteliklere gönderim yapan referans noktaları olarak değerlendirilebilmesinin en güçlü dayanaklarından birini oluşturmaktadır. Bu bağlamdan hareketle; çeşitli dil değişkelerinde farklılık gösteren ilgili referans noktalarının, kaynak dile mensup kişilere özgü ön plana çıkmış nitelikleri barındırması bakımından yansıtıcı bir işleve sahip olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Toplumlar arası ilişki yapılanmaları; farklı kültürlerin birbirine temas etmesi sonucu, çeşitli değişkenler dâhilinde görünürlük kazanır. Bu değişkenler, dilsel etkileşim boyutunda; ‘alıntı’ (*borrowed words*) ve ‘verinti’ (*loaned words*) kelimeler şeklindeki bir sınıflandırmayla varlık sahası bulmaktadır. Alan yazın araştırmaları inceleme altına alındığında *‘farklı bir dil ya da lehçedeki birbirinden bağımsız kelime ve kelime grubunu ya da birbiri ile ilintili geniş kelime varlığı kümelenmelerini benimseme’* (Hock, 1986: 380) ifadesi şeklinde tanımlayabileceğimiz ‘alıntı’ kelimeler olgusunu merkez alan araştırmaların, 19. yüzyılın son çeyreği itibariyle ortaya koyulduğu bulgusuna ulaşılmaktadır. İlk olarak Whitney (1875) tarafından ortaya atılan *‘alıntı kelimeler’* terimi, Ferdinand de Saussure (1916) ve Edward Sapir gibi dönemin öncü

toplum dilbilimcilerinin de dikkatini çekmiş ve çalışma sahaları içerisinde yer edinmiştir. Kaynak dildeki *belirli anlamsal niteliklere karşılık gelen temel biçim özelliklerinin, hedef dile aktarılmış şekildeki dağarcık unsurları* (Haugen, 1950, s. 211; Li-na, 2016, s. 209) kapsamına gönderim yapan ‘verinti’ kelimeler terimi ise Haugen ile birlikte 1950’lerden itibaren alan yazın çalışmalarında araştırma ögesi olarak yer almaya başlamıştır. Dolayısıyla bu yıllardan itibaren konu bahsi bağlam çerçevesinde dil-kültür tarihi üzerine yapılan araştırmalar, tek yönlü olmaktan kurtulmuş ve (verici) bir dilden, (alıcı) bir dile aktarılan kelime varlığı unsurları da bilimsel çalışmalara ilişkin araştırma konusu olarak inceleme altına alınmıştır.

Bir dile ilişkin ‘*alıntı*’ kelimelerin belirlenmesinde odak noktası tekillik gösterirken ‘*verinti*’ kelimelerin tespiti ise çok yönlü bir bakış açısını gerektirmektedir. Bu bakış açısı, hem birçok dilin taranması hem de bir dilde birçok kaynağa ulaşılmasıyla zenginlik gösterir. Kökeni, günümüzden 4000-4500 yıl öncesine dayanan Türk dili, *batıda Balkanların uçlarından; doğuda Büyük Okyanus’; kuzeyde Kuzey Buz Denizi’nden; güneyde Tibet’e kadar uzanan* (Ardel, 1992, s. 5; Dönmez, 1987, s. 1) geniş bir coğrafyada bir kültür ve medeniyet dili olarak çeşitli dillerle çok sayıda kelime aktarımında bulunmuştur. Karaağaç (2015) *Türkçe Verintiler Sözlüğü*’nde bu sayıyı, 7863 olarak belirtmektedir. Bu çalışma, Türkçeye dair ‘*verinti*’ kelimelerin derlenmesi konusunda büyük bir eksikliği kapatmakla beraber araştırma kapsamında ifade edilen sayının, gerçekte çok daha fazla olduğu düşünülmektedir. Nitekim sözlük kapsamında ele alınan araştırma grubunun Arapça, Arnavutça, Bulgarca, Ermenice, Farsça, Macarca, Romence, Rusça, Sırpça-Hırvatça ve Yunanca ile sınırlandırılması; bu tezi doğrulamaktadır.

Asırlara dayanan bir derinlikte çok köklü bir geçmişe uzanan Türk-Gürcü ilişkileri, Kıpçaklar’ın Kafkasya’ya yönelmesiyle bir yükseliş dönemi yaşamıştır (Turan, 2022, s. 14). Halk bilimi araştırmaları inceleme altına alındığında Gürcü folklorunda XII. yüzyıldan itibaren Anadolu Türkçesinden, daha da geç dönemlerde ise Azeri Türkçesinden izler bulunduğu tespitine ulaşılmaktadır. Bu izler ağırlık olarak Türk Dilinin ‘Oğuz’ ve ‘Kıpçak’ grubu lehçelerine ait olmaları yönüyle dikkat çekicidir (Rukhadze ve Katacharava, 2006, s. 62). İlgili doğrultudan hareketle bu çalışmada; Türkçeye ilişkin ‘*verinti*’ kelime varlığı, Gürcüce özelinde irdeleme altına alınmış ve Türkçeye özgü *verinti* kelimeler hazinesi bileşenlerine katkı sunmak amaçlanmıştır.

Ardahan ili ağızları, Terekeme ağızı, Yerli ağızı, Türkmen ağızı olmak üzere üçe ayrılmaktadır (Tosun, 2016: 8, 9). Bizim bu çalışmamız; Ardahan merkez köyleri yerli ağızı ve Hanak merkez ve köyleri yerli ağızı ile sınırlandırıldığı için, bu çalışmada kısaca Ardahan yerli ağızı hakkında kısa bilgi verilecektir. “Ardahan yöresine ilk gelen ve bugüne kadar varlığını koruyan Oğuz toplulukları o zamandan beri bu topluluklar ile iç içe yaşamış diğer etnik toplulukların konuşma biçimlerine Ardahan yerli ağızı adı verilir.” (Tosun, 2016: 9). Ardahan yerli ağızı ile ilgili Ercilasun ise ilgili etnik grubu *Ardahan-Posof Yerlileri* başlığı altında ele alarak şu bilgileri vermektedir: “Ardahan-Posof yerli ağızı ile konuşan bu Türk boyu Kars ilinde en eski oluşuma sahip olan gruplardan biridir. Bunlar Ardahan, Hanak (Meşe Ardahan) ve Posof ilçe ve merkez köyleri ile bu merkezlere bağlı olan yerli köylerinde, ayrıca Çıldır ilçesinde (Çıldır’ın Kurtkale bucağına bağlı yerli köyleri, Çıldır merkez ve bu merkeze bağlı Çıldır-Ardahan karayolu üzerindeki Yıldırımtepe, Kuzukaya, Kaşlıkaya, Kotanlı ve Doğanakaya köyleri ve Göle’nin kuzeyindeki bazı köylerde otururlar.” (2002: 32).

**İNCELEME:****1. İsimler****1.1. Alet-edevat****1.1.1. Tarım ve hayvancılık ile ilgili alet-edevat**

<b>Ardahan ağzlarında kelime</b>	<b>Ardahan ağzlarında anlamı</b>	<b>Gürcü alfabesi ile yazımı</b>	<b>Kelimenin Gürcücedeki telaffuzu</b>	<b>Kelimenin Gürcücedeki anlamı</b>
çişkar	Hayvanların ahırlarındaki kapılarına denir	ჭიშკარი	çişkari	Çiftlikte yahut köy yerlerinde dışkapı
tar	Tavukların geceyi geçirmek için tünedikleri sırık	თარო	taro	Tavukların geceyi geçirmek için tünedikleri sırık
*baga	Ahırda bağlı olan hayvanların yemlerinin (saman veya otun) konulduğu tahtadan yapılmış bölme	ბანთა	baga	yemlik
*herzal <sup>40</sup>	Hayvan gübresi taşımaya yarayan tahtadan yapılmış alet	სწანდი	yerz-i-zel	Tekerlekli gübre taşıma aracı
*sanaşzal <sup>41</sup>	Ahırda hayvan gübresinin döküldüğü yer	ართქალი	sanaçqali	Ahırda hayvan gübresinin döküldüğü yer

**1.1.2. Ev araç-gereçleri**

<b>Ardahan ağzlarında kelime</b>	<b>Ardahan ağzlarında anlamı</b>	<b>Gürcü alfabesi ile yazımı</b>	<b>Kelimenin Gürcücedeki telaffuzu</b>	<b>Kelimenin Gürcücedeki anlamı</b>
yeşik	kutu, kasa	ოშიკო -ящик	yaşık	kutu, kasa

<sup>40</sup> Şenel-Meskhidze, 2013: 4023'te *gerzal* biçimindedir, Posof ağzlarındaki bu biçim Hanak yerli ağzlarında *herzal* biçimindedir.

<sup>41</sup> Şenel-Meskhidze, 2013: 4024'te *sanaşgal* biçimindedir, Posof ağzlarındaki bu biçim Hanak yerli ağzlarında *sanaşzal* biçimindedir.

vedra	kova	ვედრა Rusça - -ведра	vedra	kova
peşgun istol	sofra, sofra bezi sandalye	ფეშგუმი სტოლი Rusça -стол	peşhumi stoli	geniş bir tabak masa
pişka	kiprit	სპიჭკა Rusça - -спичка	spiçka	kibrit
işkap	dolap	შკაფი Rusça - шкаф	şkapi	dolap
terek *kolop <sup>42</sup>	raf İçerisine süt vb. şeyler konan kap	თარო კოლოფი	taro kolopi	raf kutu
çençik	vida	ჭანჭიკი	çançiki	vida

## 1.2. Tekstil

### 1.2.1. Giyim-kuşam, aksesuar

Ardahan ağızlarında kelime	Ardahan ağızlarında anlamı	Gürcü alfabesi ile yazımı	Kelimenin Gürcücedeki telaffuzu	Kelimenin Gürcücedeki anlamı
şinel	palto	შინელი Rusça - шинель	şineli	bir nevi palto
poçi	püskül	ფოჩი	poçi	püskül
sako	ceket	საკო	sako	ceket
*tavşal	kalin eşarp	კურდღელი	tavşali	baş örtüsü

#### 1.2.1.1. Tekstil ürünleri

Ardahan ağızlarında kelime	Ardahan ağızlarında anlamı	Gürcü alfabesi ile yazımı	Kelimenin Gürcücedeki telaffuzu	Kelimenin Gürcücedeki anlamı
palaz	bez	პალასი Rusça -палас	palas	bez, kilim

## 1.3. Hayvancılık

### 1.3.1. Hayvan isimleri

Ardahan ağızlarında kelime	Ardahan ağızlarında anlamı	Gürcü alfabesi ile yazımı	Kelimenin Gürcücedeki telaffuzu	Kelimenin Gürcücedeki anlamı
----------------------------------	----------------------------------	---------------------------------	---------------------------------------	------------------------------------

<sup>42</sup> Şenel-Meskhidze, 2013: 4024'te *golop* biçimindedir, Posof ağızlarındaki bu biçim Hanak yerli ağızlarında *kolop* biçimindedir.

*çuçul <sup>43</sup>	civciv	ჭუჭული	çuçuli	civciv
zağar	küçük köpek	ძაღლი	dzagli	köpek
camuş	manda	ჯამუში	camuşi	manda
mozik	İki yaşında inek yavrusu	მოზვერი	mozveri	iki yaşında inek yavrusu, ama erkek yavrusu
*çintal <sup>44</sup>	kedi yavrusu	ცინტალი	tscindal'i	kedi yavrusu
*çiya <sup>45</sup>	solucan	ჩია	çia	yumuşak dokulu böcek, solucan

### 1.3.2. Hayvanların vücutlarının bir bölümü veya organları

Ardahan ağızlarında kelime	Ardahan ağızlarında anlamı	Gürcü alfabesi ile yazımı	Kelimenin Gürcücedeki telaffuzu	Kelimenin Gürcücedeki anlamı
nikart	(tavuk, kaz, hindi vb. için) gaga	ნისკარტი	niskarti	tavuk, kaz, hindi vb. için gaga

## 1.4. Tarım

### 1.4.1. Bitki isimleri

Ardahan ağızlarında kelime	Ardahan ağızlarında anlamı	Gürcü alfabesi ile yazımı	Kelimenin Gürcücedeki telaffuzu	Kelimenin Gürcücedeki anlamı
*çinçar <sup>46</sup>	ısrıgan otu	ჭინჭარი	çinçari	ısrıgan otu
lazut	mısır	ლაზუტი	lazuti	mısır
soko	mantar	სოკო	soko	mantar
cicloba	arpacık	ჯიბლიბო	ciblibi	arpacık
*kakaç <sup>47</sup>	kuru saz sapı	ღვღღ(წ)	qaqaço	içi kırmızı otsu bitki

#### 1.4.1.1. Meyve-sebze isimleri

<sup>43</sup> Şenel-Meskhidze, 2013: 4022'de *cucul* biçimindedir, burada Posof ağızlarında *cucul* biçiminde derlenen sözcük, Ardahan yerli ağızları ile Hanak yerli ağızlarında *çuçul* biçimindedir.

<sup>44</sup> Şenel-Meskhidze, 2013: 4022'de *cindal* biçimindedir, Posof ağızlarındaki bu biçim, Hanak yerli ağızlarında *çintal* biçimindedir.

<sup>45</sup> Şenel-Meskhidze, 2013: 4022'de *ciya* biçimindedir, Derleme Sözlüğü'nden alınan ve DS'de Göle, Ardahan, Posof ağızlarında geçtiği belirtilen sözcüğün Ardahan yerli ağızları ile Hanak yerli ağızlarında *çiya* "solucan" biçimindedir.

<sup>46</sup> Şenel-Meskhidze, 2013: 4020'de *cinçar* biçimindedir, Posof ağızlarındaki bu biçim Ardahan yerli ağızları ve Hanak yerli ağızlarında *çinçar* biçimindedir.

<sup>47</sup> Şenel-Meskhidze, 2013: 4021'de Posof ağızlarında *gagaca* "gelincik çiçeği" anlamındaki sözcük ile Hanak yerli ağızlarındaki *kakaç* "kuru saz" sözcüğünün aynı olduğunu düşünmekteyiz.

Ardahan ağzlarında kelime	Ardahan ağzlarında anlamı	Gürcü alfabesi ile yazımı	Kelimenin Gürcücedeki telaffuzu	Kelimenin Gürcücedeki anlamı
*çañçur <sup>48</sup>	erik	ჭანჭური	çañçuri	“bir nevi erik”
lobye	fasulye	ლობიო	lobio	“fasulye”
*atol <sup>49</sup>	Tarlardan çıkarılan yabancı yer elması	ატოლი	at’oli	“tarlalarda yetişen fındık büyüklüğünde tatlı meyve”
*panta <sup>50</sup>	küçük armut	პანტა	p’ant’a	“orman armudu”
*çarhala <sup>51</sup>	kırmızı şeker pancarı	ჩარხალი	ch’arkhali	“şeker pancarı”
* <sup>52</sup> kimi	Buğday tarlalarında yetişen yenilebilir bir çeşit bitki, ot, turşusu da yapılan ot.	გიმი	ğimi	Tarlalarda yetişen iki yıllık kalın kökü yenebilen bitki.

#### 1.4.1.2. Hayvan ürünleri

Ardahan ağzlarında kelime	Ardahan ağzlarında anlamı	Gürcü alfabesi ile yazımı	Kelimenin Gürcücedeki telaffuzu	Kelimenin Gürcücedeki anlamı
torhola	Kabuğu oluşmamış zar halindeki yumurta	თობლო	tokhlo	kabuğu oluşmamış zar halindeki yumurta, rafadan

#### 1.5.1. Tarım ile ilgili terimler

Ardahan ağzlarında kelime	Ardahan ağzlarında anlamı	Gürcü alfabesi ile yazımı	Kelimenin Gürcücedeki telaffuzu	Kelimenin Gürcücedeki anlamı
---------------------------	---------------------------	---------------------------	---------------------------------	------------------------------

<sup>48</sup> Şenel-Meskhidze, 2013: 4020’de Derleme Sözlüğü’ndeki Kars ağzındaki biçimi *cancur* olarak verilmiştir, ilgili kelime Ardahan ağzlarında *çañçur* biçimindedir.

<sup>49</sup> Şenel-Meskhidze, 2013: 4020’de Derleme Sözlüğü’ndeki Kars, Ardahan ağzlarında *adol* olarak verilen sözcük Ardahan yerli ağzları ile Hanak yerli ağzlarında *atol* biçimindedir.

<sup>50</sup> Şenel-Meskhidze, 2013: 4020’de *banda* biçimindedir, Ardahan yerli ağzları ve Hanak yerli ağzlarında *panta* biçimindedir.

<sup>51</sup> Şenel-Meskhidze, 2013: 4021’de *çarğala*. Sözcüğün derlenme yeri Posof ilçesi, bizim Ardahan yerli köyleri ağzları ve Hanak yerli ağzlarında derlediğimiz biçim, *çarhala* şeklindedir.

<sup>52</sup> Şenel-Meskhidze, 2013: 4021’de *ğimi* biçimindedir, Posof ağzlarındaki bu biçim Ardahan yerli ağzları ve Hanak yerli ağzlarında *kimi* biçimindedir.

bulul	ot demeti, ot yığını	ბულული	bululi	“ot demeti, ot yığını”
zeda	Tarlanın sürülmemiş üst kısmı	ზედა	zeda	üst kısmı
herg	sürülmüş tarla	ხერგი	khergi	“sürülmüş tarla”

## 1.6. Yemek İsimleri

### 1.6.1. Hamur işleri

Ardahan ağızlarında kelime	Ardahan ağızlarında anlamı	Gürcü alfabesi ile yazımı	Kelimenin Gürcücedeki telaffuzu	Kelimenin Gürcücedeki anlamı
*hingal <sup>53</sup>	yemek adı	ხინკალი	khinkali	yemek adı
hşil	yemek adı	ხაში	khaşı	yemek adı
sinor	yemek adı	სინორი	sinori	yemek adı
*hacapur <sup>54</sup>	İçerisine peynir konularak yapılan ekmek	ხაჭაპური	khaçapuri	içerisine peynir konularak yapılan pide
*çadi <sup>55</sup>	Mısır unu	ფაქე	çad-i	Mısır ekmeği
*kakala	İçerisine kaymak katılarak yapılan, tandırda veya tepside pişirilen yuvarlak ekmek	განავალი	qaqala	“küçük yuvarlak ekmek”

#### 1.6.1.1. Diğer yemek isimleri

Ardahan ağızlarında kelime	Ardahan ağızlarında anlamı	Gürcü alfabesi ile yazımı	Kelimenin Gürcücedeki telaffuzu	Kelimenin Gürcücedeki anlamı
gaşo	yemek adı	ხაში	khaşı	yemek adı

#### 1.6.1.2. Şeker, çikolata isimleri

<sup>53</sup> Şenel-Meskhidze, 2013: 4022’de *hangel*, *hingel*, *hingal* biçimlerindedir, DS’deki derleme biçimleri verilen sözcük, Hanak yerli ağızlarında *hingal* biçimindedir.

<sup>54</sup> Şenel-Meskhidze, 2013: 4022’de *ğaçabur* biçimindedir, Posof ağızlarındaki bu biçim, Ardahan yerli ağızları e Hanak yerli ağızlarında *hacapur* biçimindedir.

<sup>55</sup> Şenel-Meskhidze, 2013: 4022’de *çadi* biçiminde, Posof ağızlarındaki bu biçim Ardahan yerli ağızları ve Hanak yerli ağızlarında *çadi* “mısır”, *çadi unu* “mısır unu”, *çadi ekmeği* “mısır ekmeği” biçimlerinde tespit edilmiştir.



Ardahan ağzlarında kelime	Ardahan ağzlarında anlamı	Gürcü alfabesi ile yazımı	Kelimenin Gürcücedeki telaffuzu	Kelimenin Gürcücedeki anlamı
gaka	şeker, çikolata türü şeyler	კაკა	kaka	çocuk dilinde şeker, çikolata

### 1.7. İnsan bedeni, vücudunun bir bölümü veya organ isimleri

Ardahan ağzlarında kelime	Ardahan ağzlarında anlamı	Gürcü alfabesi ile yazımı	Kelimenin Gürcücedeki telaffuzu	Kelimenin Gürcücedeki anlamı
goppal	büyük burun	კობი /კობალა	kopi / kopali	şişmiş yer
kakal	göz	კაკალი	kakali	göz
kavçal	büyük burun	კავჭალი	kavçali	büyük
Guzuk / guzuk <sup>56</sup>	kanbur	კუზი	kuzi	kanbur

### 1.7.1 İnsanla İlgili cimrilik, zekilik, aptallık vb... ifadelerde kullanılan sözcükler

Ardahan ağzlarında kelime	Ardahan ağzlarında anlamı	Gürcü alfabesi ile yazımı	Kelimenin Gürcücedeki telaffuzu	Kelimenin Gürcücedeki anlamı
*beç	aptal	ბეჟ	beçi	aptal
*kırkı	cimri	ოჟკოჟეჟ	kirkiti	inatçı insan

### 1.8. Ölçü, miktar bildiren isimler

Ardahan ağzlarında kelime	Ardahan ağzlarında anlamı	Gürcü alfabesi ile yazımı	Kelimenin Gürcücedeki telaffuzu	Kelimenin Gürcücedeki anlamı
gop	şiş, büyük	კობი	kopi	şişmiş yer
kıtl	küçük	კუტული	kutuli	yansımali kelime küçük anlamında
kodet, kodete	küçük	კუტი	kuti	küçük

<sup>56</sup> Ardahan yerli ağzlarında *Guzuk* olan sözcük Ardahan Terekeme ağzlarında *guzuk* biçimindedir. Yerli ağzlarında /G/ biçiminde gösterilen ses, yöre ağzlarında kalın /k/ (kaf) ile kalın /g/ (gayın) arası bir sestir.

## 1.9. İkamet, mimari

### 1.9.1. İkamet edilen yerler veya bu yerlerin bir bölümü

Ardahan ağzlarında kelime	Ardahan ağzlarında anlamı	Gürcü alfabesi ile yazımı	Kelimenin Gürcücedeki telaffuzu	Kelimenin Gürcücedeki anlamı
karapan	evlerin giriş bölümü, antre	კარაპანი	karapani	evlerin giriş bölümü, antre

## 1.10. Oyun, eğlence

### 1.10.1. Kağıt vb. oyunlar

Ardahan ağzlarında kelime	Ardahan ağzlarında anlamı	Gürcü alfabesi ile yazımı	Kelimenin Gürcücedeki telaffuzu	Kelimenin Gürcücedeki anlamı
fanti	kağıt oyunu	ფანტი	panti	kağıt oyunu

## 1.11. Renk isimleri

Ardahan ağzlarında kelime	Ardahan ağzlarında anlamı	Gürcü alfabesi ile yazımı	Kelimenin Gürcücedeki telaffuzu	Kelimenin Gürcücedeki anlamı
gaj	mavi	კაჯი	kaji	kaj adlı taş, bir nevi taş

## 1.12. Ulaşım araç gereç isimleri

Ardahan ağzlarında kelime	Ardahan ağzlarında anlamı	Gürcü alfabesi ile yazımı	Kelimenin Gürcücedeki telaffuzu	Kelimenin Gürcücedeki anlamı
furgun kaşka	at arabası araba	ფურგონი ტაჩკა Rusça - тачка	purgoni taçka	at arabası araba, el arabaası

## 2. Fiiller

### 2.1. Durum bildiren fiiller

Ardahan ağzlarında kelime	Ardahan ağzlarında anlamı	Gürcü alfabesi ile yazımı	Kelimenin Gürcücedeki telaffuzu	Kelimenin Gürcücedeki anlamı
şuşlan-	yatma	მომუშება	moşuşeba	yatarak iyileşmek

### 2.1.1. Hareket bildiren fiiller

Ardahan ağızlarında kelime	Ardahan ağızlarında anlamı	Gürcü alfabesi ile yazımı	Kelimenin Gürcücedeki telaffuzu	Kelimenin Gürcücedeki anlamı
junjunlan-	tatlı, serin hava; tatlı tatlı kaşıntı	ჟუნუნა	jujuna (tsvima)	serin hafif yağmur
ğuğunlan-	ağlama	კუკუნი	kukuni	inlemek

### 2.1.2. İş bildiren fiiller

Ardahan ağızlarında kelime	Ardahan ağızlarında anlamı	Gürcü alfabesi ile yazımı	Kelimenin Gürcücedeki telaffuzu	Kelimenin Gürcücedeki anlamı
paç etmek	(çocuk dilinde) öpmek	პაჩო	paçi	çocuk dilinde) öpmek

## 3. SES BİLGİSİ:

### 3.1. Ünlüler ile İlgili Özellikler:

#### 3.1.1. Söz Başında Ses Olayları:

##### 3.1.1.1. Söz Başında /i/ Ünlüsünün Türemesi:

Türkçe sözcükler /st/ sesleri ile başlamaz, Türkçeye yabancı dillerden giren ve söz başında /st/ olan sözcükler konuşma kolaylığından dolayı söz başına /i/ ya da başka sesler türetilerek Türkçeye uydurulur.

*stoli* > *istol*

*şkapi* > *işkap*

##### 3.1.1.2. Söz Ortasında Ünlüler ile İlgili Ses Olayları:

###### 3.1.1.2.1. Söz Ortasında /e/ > /a/ Değişimi: (artlılaşma)

*yerz-i-zel* > *herzal*

###### 3.1.1.2.2. Söz Ortasında /i/ > /a/ Değişimi: (artlılaşma)

*yaşik* > *yeşik*

*çançiki* > *çençik*

###### 3.1.1.2.3. Söz Ortasında /i/ > /o/ Değişimi: (düzleşme)

*ciblibi* > *cicloba*

###### 3.1.1.2.4. Söz Ortasında /i/ > /ı/ Değişimi: (artlılaşma)

*kikirti* > *kıkirt*

**3.1.1.2.5. Söz Ortasında /u/ > /ı/ Değişimi: (Düzleşme)**

*kutuli > kıtıl*

**3.1.1.2.6. Söz Ortasında /o/ > /u/ Değişimi: (Darlaşma)**

*purgoni > furgun*

**3.1.2. Söz Sonunda Ses Olayları:****3.1.2.1. Söz Sonunda /i/ > /a/ Değişimi: (artlılaşma)**

*ciblibi > cicloba*

**3.1.2.2. Söz Sonunda /o/ > /e/ Değişimi: (önlüleşme, düzleşme)**

*lobio > lobiye*

**3.1.2.3. Söz Sonundaki /o/ Seslerinin Düşürülmesi:**

Gürcücede bazı isimlerin sonundaki /o/ seslerinin Ardahan yerli ağızlarında üstüğü görülür. Bunun sebebi Türkçede ilk hecenin dışında /o, ö/ seslerinin olmamasıdır.

*taro > tar*

*qaqaço > kakaç*

**3.2. Ünsüzlerle İlgili Ses Olayları:****3.2.1. Ünsüz Türemesi:****3.2.1.1. Söz Ortasında /y/ Yardımcı Ses Türemesi:**

Türkçe sözcüklerde iki ünlü yan yana bulunmaz, (şiir, şuur vb... yabancı dillerden giren sözcükler hariç) yan yana gelen ünlüler arasına yardımcı /y/ sesi girer.

*çia > çiya*

*lobio > lobiye*

**3.2.1.2. Söz Sonunda /l/ Türemesi:**

Gürcücede yalın hâl eki olan +i eki, Türkçede yalın hâlde bulunan isimlerde ek olmadığı için, Gürcüceden dilimize giren sözlerde umumiyetle düşürülmüştür. Bazen de düşen bu ekin yerine başka bir sesin türediği görülür.

*khinkali > hingal*

*khaşi > haşil*

**3.2.2. Ünsüz Düşmesi:****3.2.2.1. Söz Başında /s/ Düşmesi:**

Türkçe sözcüklerde söz başında /sp/ sesleri yanyana bulunmaz, Türkçeye yabancı illerden giren ve söz başında /sp/ yanyana iki ünsüz ile başlayan sözcükler Türkçeye uydurulur.

*spiçka > piçka*

**3.2.2.2. Söz Başında /d/ Düşmesi:**

Türkçe sözcükler /dz/ ünsüz ikilisi ile başlamaz, Türkçeye yabancı dillerden giren ve bu ünsüz grubu ile başlayan sözcükler Türkçenin kuralına uydurularak, ya başka ses dönüştürülür, veya ünlü türemesi görülür ya da bu ünsüzlerden birisi düşürülür.

*dzaqli > zağar*

**3.2.2.3. Söz Başında /k/ Düşmesi:**

Türkçede söz başında /kh/ ünsüz grubu bulunmaz, yabancı dillerden giren sözcüklerde söz başında yan yana bulunan /kh/ ünsüz grubu ile başlayan sözcüklerdeki bu ünsüz grubu içerisindeki /k/ ünsüzü düşürülerek sözcük Türkçeye uydurulur.

*khergi > herg*

*khinkali > hingal*

*khaşi > haşil*

*khaçapuri > haçapur*

**3.2.2.4. Söz Başında /ts/ Ünsüz Grubunun Düşürülmesi:**

Türkçe sözcüklerde söz başında yan yana gelen /ts/ ünsüzleri bulunmaz. Bu türden sözcükler Türkçeye uydurularak söz başındaki /ts/ ünsüz grubu düşürülmüştür.

*tscindal'i > çinçal*

**3.2.3. Söz Ortasında ünsüz Düşmesi:****3.2.3.1. Söz Ortasında /s/ Düşmesi:**

*niskarti > nikart*

**3.2.3.2. Söz ortasında /k/ Sesinin Düşmesi:**

*ch'arkhali > çarhala*

**3.3. Ünsüz Değişmeleri:****3.3.1. Söz Başında Ünsüz Değişmeleri:****3.3.1.1. Söz Başında /ɣ/ > /ħ/ Değişimi:**

Türkçede /ɣ/ sesi yoktur, Ardahan ağızları Türkçede olmayan bu sesi Türkçedeki kendisine yakın sesle değiştirmiştir.

*yerz-i-zel > herzal*

**3.3.1.2. Söz Başında /ch/ > /ç/ Değişimi:**

Türkçe sözcükler /ch/ ünsüz grubu ile başlamaz. Türkçeye yabancı dillerden giren sözcüklerden /ch/ ile başlayan sözcüklerdeki /ch/ ünsüz grubu /ç/ ünsüzüne dönüştürülür.

*ch'arkhali > çarhala*

**3.3.1.3. Söz Başında /γ/ > /k/ Değişimi:**

Türkçe sözcüklerde /γ/ sesi bulunmaz, Türkçeye yabancı dillerden giren ve içerisinde bu sesin olduğu sözcüklerdeki ilgili ses, Türkçede kendisine yakın seslere dönüştürülür.

*γimi > kimi*

**3.3.1.4. Söz Başında /k/ > /G/ Değişimi:**

*kaka > gaka*

*kopali > goppal*

*kuzi > Guzuk*

*kaji > gaj*

**3.3.1.5. Söz Başında /p/ > /f/ Değişimi:**

*panti > fanti*

*purgoni > furgun*

**3.3.2. Söz Ortasında Ünsüz Değişimi:****3.3.2.1. Söz Ortasında /m/ > /n/ Değişimi:**

*peşhumi > peşgun*

**3.3.2.2. Söz Ortasında /q/ > /h/ Değişimi:**

*sanaçqali > sanahzal*

*peşhumi > peşgun*

**3.3.2.3. Söz Ortasında /b/ > /c/ Değişimi:**

*ciblibi > cicloba*

**3.3.2.4. Söz Ortasında /ç/ > /ş/ Değişimi:**

*taçka > kaşka*

### 3.3. Söz Sonunda Ünsüz Değişimi:

#### 3.3.1. Söz Sonunda /s/ > /z/ Değişimi:

*palas > palaz*

### 3.4. Şekil Bilgisi

#### 3.4.1. Gürcücedeki Yalın Hâl Ekinin Düşürülmesi:

Gürcücedeki isimlerin sonundaki yalın hal eki +i eki, Ardahan yerli ağızlarında düşmüştür.

*çişkari > çişkar*

*kolopi > kolop*

*çañçiki > çençik*

*tavşali > tavşal*

## 4. SONUÇ:

Ardahan yerli ağızlarında Gürcü dilinden alıntı sözcüklerin incelendiği bu çalışmada Ardahan merkeze bağlı yerli köyler ile Hanak merkez ve çevre yerli köylerinden derlenen sözcüklerin dağılımı şöyledir:

İlgili Bağlam	Derlenen Kelime Sayısı
1. Tarım ve hayvancılık ile ilgili alet-edevat adları	5
2. Ev araç-gereçlerine verilen adlar	9
3. Giyim-kuşam, aksesuar ve diğer tekstil ürünlerine verilen adlar	5
4. Hayvan adları	6
5. Hayvan organı ya da vücudunun bir bölümüne verilen adlar	1
6. Bitki adları	5
7. Meyve ve sebze adları	6
8. Hayvanlar tarafından üretilen ürün adları	1
9. Tarımsal terim adları	3
10. Yemek adları	7
11. Şeker, çikolata vb... adlar	1
12. İnsan vücudundaki bir bölüm ya da organ adı	4
13. Zekâ, cimrilik vb... insan özellikleri adları	2
14. Ölçü-miktar adları	3
15. İkamet, mimari ile ilgili adlar	1
16. Oyun, eğlence, kâğıt oyunu vb... şeylerle ilgili adlar	1
17. Renk adları	1
18. Ulaşım araç-gereç adları	2
19. Fiil adlar	3
20. Yardımcı Fiil adları	1
<b>Toplam Derlenen Kelime Sayısı</b>	<b>67</b>

Yukarıdaki tablodan anlaşılacağı üzere Ardahan merkez köyleri yerli ağızları ile Hanak merkezi ve çevre köylerdeki yerli ağızlarından Gürcüceye ait derlenen kelime sayısına ilişkin nicel veri, yirmi farklı bağlam altında kategorize edebileceğimiz toplam 67 kavrama dair adlandırmadan verinti dağılımından oluşmaktadır.

## 5. KAYNAKÇA:

- ARDEL, A. (1992). *Türk Ülkelerinin Tabii Coğrafyası. Türk Dünyası El Kitabı*, Birinci Cilt (s. 3-53) içinde. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- Büyük Gürcüce Açıklamalı Sözlük*. Tbilisi: S.S.C. İlimler Akademisi Yayınları.
- ERCİLASUN, A. B. (2002). *Kars İli Ağızları-Ses Bilgisi-*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Gürcüce Açıklamalı Sözlük*. Tbilisi: S.S.C. İlimler Akademisi, Dilbilimi Enstitüsü Yayınları.
- HAUGEN, E. (1950). *The Analysis of Linguistic Borrowing. Language*: 26:210 - 231.
- HENRICH, H. H. (1986). *Principles of Historical Linguistics*. Berlin: Mouton de Gruyter.
- KARAAĞAÇ, Günay (2008). *Türkçe Verintiler Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- LI-NA, Z. (2016). “Loan Words in Modern English and Their Features.” *Sino-US English Teaching*, 13/3, 209-212.
- RUKHADZE, L. ve KATCHARAVA, N. (2006). “Türk Dillerinden Gürcüceye Girmiş Birkaç Alıntı Hakkında”. *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, 22, s. 61-65.
- SAPIR, E. (1921). *Language an Introduction to the Study of Speech*. Newyork: Harcourt, Brace.
- SAUSSURE, F. (1959). *Course on General Linguistics*. New York City: The Philosophical Library Inc.
- ŞENEL, M. ve MESKHİDZE, M. (2013). “Kars (Ardahan, Iğdır) İli Ağızlarında Gürcüce Alıntı Kelimeler Üzerine.” VI. Uluslararası Türk Dil Kurultayı. Sayfa: 4017-4026.
- TOSUN, İ. (2016). *Ardahan İli Ağızlarının Ses ve Şekil Özellikleri*. İzmir: Payda Yayıncılık.
- TURAN, O. (2022). *Selçuklular Tarihi ve Türk İslam Medeniyeti*. (24. Baskı). İstanbul: Vizyon Basımevi.
- WHITNEY, W. D. (1875). *The Life and Growth of Language*. New York: D. Appleton.